

Ба Шурои диссертациони
6D.KOA-029 назди Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон (734025,
Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш.
Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Бердиёрова Гулбарг Ибодуллоевна таҳти унвони “Муколамаи фарҳангҳо ва нақши он дар таҳаввули низоми иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон”, барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.11-фалсафаи иҷтимоӣ

Ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ ба муҳаққиқон ва файласуфони тоҷик имконият фароҳам овард, ки оид ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ ва фарҳангии пайдоиш ва тавсеаи гуфтугӯи тамаддунҳо таҳқиқу пажӯҳишҳоро боз намоянд.

Ба фазои фалсафаи иҷтимоӣ ворид намудани муколамаи фарҳангҳо ҳамчун падидаи дорои хусусиятҳои хосе, ки ба доираи муоширати байни одамон дохил мешавад, ба назар мерасад. Вазифаи аз ҷиҳати назариявӣ таҳқиқ намудани муколама дар доираи мазмуну мундариҷаи иҷтимоӣ ва моҳияти ҷавҳари ин масъала мураккаб ба шумор меравад. Аз ин ҷо, ташаккул додани назарияи умумии муколамаи фарҳангҳо муҳим аст, ки печидагӣ ва мураккабии ин вазифаро муайян ва равшан сохта, бо шаклҳои мушаххаси таърихӣ ҳаёти инсон робитаи зич дошта бошад. Дар ин росто масъалаи нақши муколамаи фарҳангҳо дар таҳаввули низоми иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон ҳамчун масъалаҳои марказӣ, ҷолиб ва таҳқиқталаби илмӣ ба ҳисоб рафта, дар самти фалсафаи иҷтимоӣ аз масъалаи кам омӯхташуда мебошад.

Дар робита бо ин масъала таҳқиқи олимони тоҷикро диссертант бо назардошти мавзӯи диссертатсия онҳоро ба се гурӯҳ ҷудо мекунад:

1) таҳқиқотҳое, ки ба таърихи ташаккули халқи тоҷик, худшиносии миллӣ ва нақши тоҷикон дар ташаккул ва тавсеаи гуфтугӯи тамаддунҳо, идеяи ҳамзистӣ, таҳаммулгарой, ҳамкориҳои мусолимадомез ва ғайра бахшида шудаанд. Ба ин гурӯҳ таҳқиқотҳои муҳаққиқони зерин дохил карда мешаванд: С.Айнӣ, Б.Ғаффуров, Э.Раҳмон, А.Баҳоваддинов, М.Осимӣ, М.Диноршоев, Х.Додихудоев, А.Муҳаммадхоҷаев, М.Музаффарӣ, Н.Одилов, С.Аҳмедов, А.Маҳмадов, Х.Зиёев, К.Бекзода, М.Раҳимов ва дигарон.

2) таҳқиқотҳое, ки ба масъалаҳои марбут ба ташаккули андешаи миллӣ, фалсафаи ваҳдат ва омилҳои иҷтимоии таҳкими он, фарҳанги сулҳ ва асосҳои фалсафии он ва ғайра дахл доранд. Ба ин гурӯҳ асарҳо ва мақолаҳои алоҳидаи файласуфон ва ҷомеашиносони зерин дохилкарда

шуданд: К.Олимов, И.Шарипов, А.Самиев, Х.Идиев, П.Шозимов, Ш.Абдуллоев ва ғайра.

3) таҳқиқотҳое, ки вобаста ба раванди ҷаҳонишавии арзишҳо масъалаҳои марбут ба худшиносии миллӣ, пайдоиши созмону ҳаракатҳои ифротӣ-террористӣ, ки хатари ҷиддӣ ба таҳкими низоми давлатдории миллӣ доранд ва ғайраро инъикос мекунанд. Ба ин гуруҳ таҳқиқотҳои файласуфон, диншиносон ва фарҳангшиносони зерин шомил карда мешаванд: Н.Маҳмадизода, Қ.Нурулхақов, Р.Ҳайдаров, Ф.Баротзода, Х.Холиқназаров, А.Раҳнамо, С.Маҳмадов ва дигарон, ки таҳлил карда муаллиф кушиш мекунад, ки дар таҳқиқоти анҷомдодаи худ ҷанбаҳои дигари ин масъаларо бо далелҳои саҳуҳи илмӣ мукаммал намояд.

Ҳадафи диссертатсияи мазкур таҳқиқ намудани сарчашмаҳои ғоявӣ, инчунин нақш ва ҷойгоҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тавсеа ва таҳкими муколамаи фарҳангҳо дар ҷомеаи муосири тоҷик басо муҳим ва айнизамонӣ мебошад, ба ҳисоб меравад.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои он ба пажӯҳишгарону тадқиқотчиён ва олимоне, ки соҳаҳои мухталифи иҷтимоӣ ва ҷомеашиносонро мавриди тадқиқ қарор доданианд, ҳамчун роҳнамо хизмат менамояд. Маводи диссертатсия, бешакку шубҳа, дар тадқиқотҳои минбаъдаи олимон дар соҳаи фалсафа, ҷомеашиносӣ, таърихи фалсафа, этика, эстетика, фарҳангшиносӣ васеъ истифода бурдан мумкин аст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқ аз он иборат аст, ки асоснок намудани асосҳои илмӣ-методологии масъалаи муколамаи фарҳангҳо, нақш ва ҷойгоҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тавсеа ва таҳкими он мебошад. Дар диссертатсия нақши арзишҳои фарҳангӣ-фалсафии халқи тоҷик дар ташаккул ва тавсеаи назарияи муколамаи фарҳангҳо бо таҳаввули марҳилаҳои таърихӣ инкишофи ҷомеа маҳсуб ёфта, аз нигоҳи илмӣ маънидод карда мешавад. Аз ин лиҳоз, рисолаҳо аз дигар таҳқиқоте, ки дар ин замина анҷом дода шудааст, ҷудо намуда, ба хонанда тасаввуроти навро дар шароити рафъи бухрони маънавий ва ҳифзи яқпорчагии фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон муколамаи шакли созандаи муносибатҳои байнифарҳангии халқҳои муқими он ва роҳи беҳтарини ҳалли масъалоти иҷтимоӣ онҳо мебошад, пешниҳод менамояд.

Аҳамияти илмӣ рисола дар бораи нақш ва ҷойгоҳи тоҷикон дар тавсеаи муколамаи фарҳангҳо, нақши гуфтугуӣ тамаддунҳо дар эҷоди сулҳи тоҷикон, пешгирӣ аз зуҳури ҳаракатҳои ифротӣ ва террористӣ ва дигар падидаҳои иҷтимоӣ, ки имрӯз ҷомеаи башарро таҳдид мекунад, дар бар гирифтааст.

Моҳияти амалии таҳқиқ дар он зоҳир мешавад, ки ҳулосаҳои аз таҳқиқи масъалаи мазкур ҳосилшуда метавонанд, дар корҳои илмӣ доир ба соҳаи фалсафаи иҷтимоӣ, ҷомеашиносӣ, таърихи фалсафа, ахлоқу зебошиносӣ, фарҳангшиносӣ ва таърихнигорӣ ба кор бурда шаванд.

Рисола аз муқаддима, ду боб, шаш зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифода шуда иборат мебошад.

Дар муқаддимаи рисола дар бораи мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯхташавии он, мақсаду вазифа ва навғониҳои диссертатсия, методҳои тадқиқот, аҳамияти назариявӣ амалии рисола, ҷиҳатҳои асосии кор, ки ба ҳимоя пешниҳод карда шуданд, сухан рафтааст.

Боби якуми рисола бо унвони **“Асосҳои илмӣ-методологии омӯзиши масъалаи муколамаи фарҳангҳо”** аз се фасли мантиқан мураттаб иборат аст. Дар фасли аввал, ки **“Асосҳои назариявӣ-методологии ташаккули муколамаи фарҳангҳо”** ном дорад, тибқи назарияи олимони шарқу ғарб оид ба моҳияти мафҳуми **“фарҳанг”**; **“тамаддун”** **“муколамаи фарҳанг”** ва **“гуфтугуи тамаддунҳо”**ро аз нигоҳи марҳилаҳои таърихӣ маълумот оварда шудааст.

Дар фаслҳои минбаъда масъалаҳои мубрами ихтирои навиштаҷот заминаи бунёди ташаккул ва тавсеаи муколамаи фарҳангҳо унвон гирифтааст, ки оид ба аҳамияти хат, алифбо ва забон унсурҳои муҳими фарҳанг арзёбӣ шуда, дар марҳилаҳои гуногуни таърихӣ таҳаввулу рушд карда, мушкилоти иҷтимоӣ иқтисодӣ, сиёсӣ ва маънавии инсонҳоро осон, дастовардҳои моддӣ маънавии онҳоро дар саҳифаи таърих сабт карда, барои насли оянда ва рушди минбаъдаи ҷамъиятӣ ҳифз доштаанд, бо мислоҳои ҷолиб мавриди таҳқиқу омӯзиш қарор гирифтааст. Зимни таснифот муҳаққиқ басо бамаврид арзишҳои ахлоқӣ фалсафӣ ва нақши онҳоро дар пайдоиш ва рушди назарияи муколамаи фарҳангҳо таъкид менамояд, ки устураҳо таърихан аз ҷаҳати халқиятҳо, рӯҳияи қавии фарҳангофарии онҳо дарак медиҳанд, ки барои пайдоиши донишҳои илмӣ ба сифати заминаи бунёди хизмат карданд. Аз ин рӯ, осори насрию назмӣ, назарияҳои гуногуни фалсафӣ оид ба пайдоиши олам ва низоми коинот, расму анъана ва ҷашну маросимҳо дар ташаккул ва тавсеаи гуфтугуи тамаддунҳо ба сифати сарчашмаи назариявӣ ва амалӣ хизмат кардаанд.

Боби дуюми рисола таҳти унвони **“Нақш ва ҷойгоҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тавсеаи муколамаи фарҳангҳо”** ба таҳқиқу баррасии қорнамоҳои беназири мардуми тоҷику форс, шахсиятҳои таърихӣ, муаррифӣ кардани дастовардҳои ахлоқӣ фалсафӣ ва арзишҳои фарҳанги миллӣ дар асоси сарчашмаҳои муътамад ва тадқиқотҳои зиёди бунёди ба таври муфассал маълумот бахшида шудааст.

Фаслҳои боби дуюми рисола дар бораи саҳми таърихӣ тоҷикон дар ташаккули арзишҳои фарҳанги ҷаҳонӣ ва тавсеаи муколамаи фарҳангҳо тасниф намудааст, ки дар ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ, ки унсурҳои асосии он забони тоҷикӣ ба шумор меравад, муаллифи рисола онро бо далелҳои таърихӣ чунин асоснок менамояд: 1) бештари мардуми тоҷик забони арабиро намедонистанд ва аз ин рӯ арабҳо иҷозат доданд, ки аз ҷониби сокинон намоз бо забони тоҷикӣ-форсӣ хонда шавад;

2) дар муҳити хонаводагӣ тоҷикон пурра ба забони модарии худ ҳарф мезаданд ва ин омил низ барои зинда мондани забони тоҷикӣ-форсӣ мусоидат кард;

3) гуфтори шифоҳӣ ва баёни шеър бо забони тоҷикӣ-форсӣ сурат мегирифт. Инчунин, шоирони тоҷиктаборе, ки дар дарбори хилофати араб ғаъолият мекарданд тоифаи дузабона буданд, ки бо ҳамҷаворони худ бо забони тоҷикӣ-форсӣ ҳарф мезаданд. Минбаъд онҳо дар рушду нумӯи адабиёт, фарҳанг саҳми назаррас гузоштанд;

4) сокинони хилофати араб, ки аз мардуми тоҷики дар вақти истилои кишварашон ба асорат гирифта, ба кишварҳои хилофат оварда шуданд, кам набуданд. Бинобар ин, дар кишварҳои дохили хилофат низ онҳо ба забони тоҷикӣ сухан мегуфтанд ва ин омил низ барои доираи худро васеъ кардани забони тоҷикӣ мусоидат кард;

5) истилоҳоти зиёди тоҷикӣ ба таркиби луғавии забони арабӣ ворид шуд, ки ин омил ба ғанӣ гаштани таркиби луғавии забони онҳо мусоидат намуд.

Муҳаққиқ ҳамин нуктаро ба маврид таъкид намудааст, ки таъсири муколамаи фарҳангҳо ва нақши он дар эҷод ва ҳифзи сулҳ дар Тоҷикистонро хеле муҳим арзёбӣ намудааст. Тоҷикистон дар даврони истиқлолияти миллии худ як қатор чораҳоро андешид, то барои муколамаи фарҳангҳо дар ин сарзамин заминаҳои муайян ба вуҷуд оянд ва мардуми кишвар дар таҷоҳум (изоляция)-и фарҳангӣ қарор нагирад.

Дар татбиқи принсипи дунявият дар низоми давлатдорӣ миллии ҳамчун омилҳои муҳими тавсеаи муколамаи фарҳангҳо дар ҷомеаи муосир тибқи моддаи якуми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон “Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад. Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад”. Аслу асоси дунявиятро пазируфта маънои ҷудо кардани ақоиди динӣ аз сиёсати давлатиро ифода намуда, ҳеҷ гоҳ мақсади аз ҳаёти ҷамъиятӣ берун овардани динро пайгирӣ намекунад. Муаллиф назари хешро оид ба роҳи дунявияти интихобкардаи давлати муосири тоҷик чунин мешуморад, ки барои мардуми кишвар озодиҳои зиёд дода, ҷиҳати иҷрои эътиқодоти динию фикрӣ, таъмини ҳамзистии мусолиҳатомез ва расидан ба зиндагии шоиста дар заминаи мазҳаби ақлгарой, таҳаммулпазирии ҳанафӣ ва арҷ гузоштан ба арзишҳои миллии шароити мусоидро фароҳам овард.

Ба ҳамин тартиб, диссертант дар рисолаи хеш оид ба принсипи дунявият дар низоми давлатдорӣ миллии ҳамчун омилҳои муҳими тавсеаи муколамаи фарҳангҳо дар ҷомеаи муосирро мавриди баррасӣ қарор дода, дунявият роҳи беҳтари диндорӣ ба ҳисоб рафта, қонунан ғаъолияти иттиҳодияҳои диниро аз назорати иҷбории давлат озод менамояд ва давлати дунявӣ усули эътирофшудаи модели давлатдорӣ муосир аст, тақозо мекунад.

Дар қисмати хулосаи диссертатсия мазмуну муҳтавои он ба тариқи фишурда дар бандҳои ҷудогона натиҷагирӣ карда шуда, вобаста ба ҳар як масъалаи мубрами таҳқиқ назари мушаххаси муҳаққиқ оварда шудааст.

Автореферат ва маводи интишории муаллиф вобаста ба мавзӯи таҳқиқ мазмун ва мундариҷаи диссертатсияро бапуррагӣ ифода намудааст.

Дар баробари натиҷаҳои арзишманд ва дастовардҳои назаррас ба назари эътибор гирифтани баъзе нуқтаҳои зер барои боз ҳам боло бурдани сифати илмию назарии рисола аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд:

1. Дар баъзеи саҳифаҳои диссертатсия ғалатҳои имлоӣ ва услубӣ ба назар мерасанд.

2. Ҳамин гуна ғалатҳои дар боло зикршуда дар саҳифаҳои автореферати диссертатсия низ дида мешавад.

Дар ниҳоят бояд зикр намуд, ки эроду пешниҳодҳои зикршуда моҳияти илмии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд ва ислоҳи онҳо имконпазир аст.

Диссертатсияи Бердиёрова Гулбарг Ибодуллоевна таҳти унвони “Муколамаи фарҳангҳо ва нақши он дар таҳаввули низоми иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон”, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.11-фалсафаи иҷтимоӣ ба дифоъ пешниҳод гардидааст, ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯӣ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои фалсафа мебошад.

Мудири кафедраи психология ва
сотсиологияи идоракунии Академияи
идоракунии давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои фалсафа

Абилзода
Гуландом Сардор

Сана: 29.05.2023

734025, ш. Душанбе, куч. Саид Носир 33

abilova.78@mail.ru

(992)918790887

Имзои Г.С. Абилзодаро
«тасдиқ мекунам».

Сардори Раёсати кадрҳо,
коргузорӣ ва корҳои махсуси
Академияи идоракунии
давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Ҳамидов Ш.